

ROKOLYA GÁBOR

kutató (MOKK Közjegyzői Intézet)

A KÖZJEGYZŐI INTÉZMÉNYRE VONATKOZÓ SZAKIRODALOM A POLGÁRI KORBAN

Stipta István tanár úrral régi keletű az ismeretségünk, mivel mindketten a szegedi jogi karra jártunk, bár nem egy évfolyamra. Both Ödön (Dönci bácsi) előadásainak lelkes látogatása mellett jogtörténet diákkörösök is voltunk. Az első évfolyamon még sok volt a jogtörténet diákkörös, utána már csak az maradt, akit valóban érdekelt ez a stúdium. Kialakult egy szűkebb mag, akik már levéltári kutatásokat is végeztek, mert könyvek, tanulmányok olvasásával akkoriban nem lehetett diákköri dolgozatot írni. Így hallgattuk meg a diákköri üléseken Pistától a kiváltságos kerületek megszüntetésének és a törvényhatóságok megszervezésének történetét, tőlem pedig a szegedi végrendeletek alapján az öröklési jog egyes jogtörténeti kérdéseit. Akit a diákkörösök közül igazán megtisztelt Dönci bácsi, azokat 'vizsgáztatni' is behívott. Így megtapasztaltuk, hogy a francia forradalom alkotmányainak kérdésein többen is elvéreztek. Ilyenkor Dönci bácsi széttárta a kezét és konzultált velünk: „Ugye kádves fiam, itt nincs mit tenni. Jöjjön vissza még egyszer ez a hallgató, hátha meg tudja ezt tanulni.”

Azután úgy alakult, hogy egyikünk sem maradt a tanszéken. Pár év múlva Pista már egyetemi oktató lett, én viszont gyakorlati jogi pályára kerültem. Mindig volt bennem egy hiányérzet a kimaradt tudományos munkásságom miatt és húsz év után, miután a körülményeim ezt már megengedték, ismét elkezdtem magyar jogtörténettel foglalkozni. A jogi hivatásrendek közül a közjegyzőség történetét kutatom. Első könyvem szakmai lektorálására Pistát kértem fel, aki úgy üdvözölt engem huszonöt év után a telefonban, mintha csak tegnap találkoztunk volna utoljára. Lektorként az őt jellemző jóindulattal és szakmai megalapozottsággal igazította ki a könyvem hiányosságait. Később ő volt az, aki rábeszélte arra, hogy szerezzem meg a PhD-fokozatot, aminél már nem is volt kérdés, hogy ezt az ő témavezetése mellett a Miskolci Egyetemen fogom teljesíteni. Pista később a Károli Gáspár Református Egyetemre került, de a kapcsolatunk folyamatos maradt. Én a nagy tárgyi tudása és a szakmai kompetenciája miatt a mentoromnak tekintem.

Tartsa meg őt a jó Isten sokáig a jogtörténészek körében!

A közjegyzői intézményre vonatkozó szakirodalom megjelenése a császári és királyi közjegyzőség magyarországi bevezetéséhez köthető. I. Ferenc József osztrák császár és magyar király az 1858. február 7-én kelt császári pátenssel az 1855. évi osztrák közjegyzői rendtartás hatályát a birodalom nem osztrák tartományaira is kiterjesztette.¹ Az így

1 1858. február 7-dikén kelt császári nyíltparancs, az 1855. május 21-én kelt jegyzői rend-

létrehozott császári és királyi közjegyzőség működését a jogi szakirodalomban egy kommentár és egy monográfia segítette elő, amelyek egyben a közjegyzői szakirodalom első darabjai. A Hegedűs Lajos Kandid által kiadott mű nem önálló alkotás, hanem Chiár József kommentárjának fordítása és a magyar viszonyokra történő alkalmazása. A kommentár megírása Szokolay István nevéhez köthető. Szokolay munkája teljesen önálló alkotás, amelynek értékét növeli, hogy kora fontosabb európai államainak közjegyzői intézményét is a jog összehasonlítás módszerével bemutatja. Emellett közölte a császári pátens szöveget és a közjegyzői munkához kapcsolódó ötvenhárom iratmintát. A monográfia népszerűségét jelzi, hogy rövid idő alatt két kiadása is megjelent. A könyv iratmintái felölelik a közjegyzői okiratok, a hitelesítések és közjegyzői tanúsítványok alapvető típusait, a végrendeletek mintáit, valamint a váltó óvások fajtáit. A császári és királyi közjegyzőséget az Országbírói Értekezlet 1861-ben megszüntette, így e tárgyban további szakmunkák kiadására már nem került sor.²

A magyar-osztrák kiegyezés előkészítése során a várható gazdasági fellendüléshez kapcsolva Degen Gusztáv pozsonyi jogakadémiai tanár előbb a *Jogtudományi Közlöny* című folyóiratban, majd később könyv formájában is megjelentette *A közjegyzőség* című könyvét. A szerző művében sürgette a közjegyzői intézmény bevezetését az alkotmányos elvek betartásával, mivel álláspontja szerint a peres eljárások intézésével nem lehet társítani a peren kívüli eljárásokat. Az igazságszolgáltatás hatékonyságának növelése és a jogbiztonság erősítése kikényszeríti, hogy legyen egy a bíróságtól és az ügyvédségtől egyaránt elkülönült szervezet. Az ügyvédség ugyanis nem készíthet végrehajtható okiratokat.³

A kiegyezést követő igazságügyi reform keretében Horvát Boldizsár igazságügyminiszter tett határozott lépéseket, hogy a közjegyzői intézményt beilleszék a magyar igazságszolgáltatás rendszerébe. Az Ökröss Bálint által kidolgozott második törvényjavaslatot 1874-ben elfogadta az országgyűlés mindkét háza, így 1875-ben elkezdte működését a magyar közjegyzőség. A közjegyzők munkáját a jogirodalomban több munka is segített kielégíteni.

Grubiczy László a közjegyzői pályára való felkészítés érdekében három tanfolyamot is szervezett a kinevezett közjegyzőknek és megjelentette a *Közjegyzői Iratmintatár* című munkáját. A gyakorlati célú kiadványában közölt százhatvan iratminta a közjegyzői hatáskör és tevékenység minden területére kiterjedt, kivéve a bírói megbízásra történő hagyatéki eljárások tárgyalását, mivel ez a terület már régóta ismert volt a jogalkalmazásban

tartásnak Galiciában, a Krakkói Nagyhercegségben s Bukovinában, továbbá Magyar-, Horvát-, Tótországban, Erdélyben s a Szerbvajdaságban és Temesi bánóságban behozatala iránt. (*Birodalmi törvénylap*), *Magyarországot illető Országos Kormánylap*, 1858, 9(6).

2 HEGEDŰS Lajos Kandid: *Az 1855. május 21-én kelt jegyzői rendtartás és a jegyzői irományok által bebizonyított követelések behajtás végetti eljárás tárgyában 1858. február 16-án kelt igazságügyi miniszteri rendelet gyakorlati magyarázata. Dr. Chiár József nyomán.* Pest, Heckenast Gusztáv., Szokolay István: *A Magyar-, Erdély-, Horvát-, Tótországba behozott közjegyzőség az összehasonlító jogtudomány alapján. Iromány példákcal s a törvény szövegével.* Pesten, Szerző tulajdona, 1859.

3 DEGEN Gusztáv: *A közjegyzőség.* Pest, Szerzői kiadás, 1866.

és a jogszabály sem változott, csupán az eljáró igazságügyi hatóság személye. Grubiczy iratmintatára megalapozottságát azzal is kívánta alátámasztani, hogy a Magyar Igazságügy hasábjain a közjegyzői munka gyakorlati kérdéseinek megválaszolására az intézmény bevezetését követő években is a közjegyzők rendelkezésére állt.⁴

A közjegyzői kamarák megalakulásával egy időben két népszerű ismertetés is megjelent a jogkereső közönség számára. Bánffy Simon rövid tájékoztatója azokat az előnyöket igyekezett kidomborítani, amelyek a közjegyzőket igénybevevő ügyfelek élvezhettek. Kiemelte a közhitelesség, a közvetlen végrehajthatóság és a kötött díjszabás előnyeit. Bonts Döme (Dimitriu Bonciu) aradi, román származású közjegyző *Útmutója* Bésán Mihály lugosi közjegyző román nyelvű fordításában található meg. Bésán a közjegyzői törvény teljes szövegét lefordította román nyelvre, míg a Belügyminisztérium készítette el a szlovák nyelvű fordítást. Bésán 1906-ban ugyancsak kiadott egy újabb román nyelvű ismertetőt a közjegyzői törvényről.⁵

A közjegyzői törvény hatályba lépésével együtt három kommentárt adtak ki a közjegyzők számára. A Dárday Sándor–Zlinszky Imre szerzőpáros kommentárja a rövid történeti bevezető után a közjegyzői törvény rendelkezéseit elemezte, de annyira siettek a kiadással, hogy a törvény végleges szövegét sem várták meg, így művük időnként nem konform a törvény szövegével. A kommentár második kötete a törvény végrehajtási rendeleteinek, valamint a díjszabályzatnak a szövegét közli és iratmintákat ad a közjegyzői gyakorlat számára. A közölt iratminták kevesebb esetre térnek ki, mint a Grubiczy könyvben, viszont a hagyatéki eljárás közjegyzői iratmintáit is felölelik. Ökröss Bálint a közjegyzői törvény előkészítője szintén 1875-ben jelentette meg a kommentárját. Műve a polgári nemperes eljárás keretei közé illeszti és magyarázza a törvény rendelkezéseit. A harmadik kommentárt Rupp Zsigmond közjegyző adta ki. Ez a kommentár a leggyakorlatiasabb megközelítésű, mert a közjegyzői jogalkalmazás részére minden segítséget megad, még iratmintákat is tartalmaz.⁶

4 GRUBICZY László: *Közjegyzői Iratmintatár*. Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Társulat, 1875.

5 BÁNFFY Simon: *A királyi közjegyzői intézmény és ennek előnyei a felek számára*. Pécs, ifj. Madarász Endre, 1875.; BONTS Döme: *Útmutató és felvilágosító közlemények, amelyekben a közjegyzői intézmény előnyeiről és azon jogi cselekményekről, amelyekben a közjegyzők működését igénybe venni különleges és hasznos*. románul: Dimitriu Bonciu: *Invetiatura pentru poporul romanii despre legea adura in privintia notarului regesti folosele si intrebuintari ev Prelucrata si tradusa pe romanesc de Michail Bésán.*, Mihail BÉSAN: *Articulu de lege XXXV. din annulu 1874. despre notarii publici regesci*. Budapest, 1875. Cu tipariulu Alessandru Kocsi, *Învăță tură despre legile privitoare la notarii publici regesti de Michil Bésán*. Sibii tipografiaei archidiecesane, 1906.

6 DÁRDAY Sándor – ZLINSZKY Imre: *Kézikönyv kir. közjegyzők számára. Tekintettel az elmélet és gyakorlat igényeire irománpéldákkal ellátva*. 1–2. kötet. Budapest, Franklin Nyomda, 1875. ÖKRÖSS Bálint: *Magyar közjegyzői törvény (1874: XXXV. törvénycikk)*. *Az e törvényre vonatkozó ministeri rendeletekkel összehasonlító és kiegészítő jegyzetekkel kísérvé*. Budapest, Róth Mór kiadása, 1875., RUPP Zsigmond: *A magyar kir. közjegyzői törvény (1874: XXXV. törvénycikk) magyarázata*. Budapest, Tettey Nándor és társa kiadása, 1875.

1886-ban novella szinten módosították a közjegyzői rendtartást, ami alkalmat adott a jogi szakíróknak, hogy ismét megírják a módosult jogi rendelkezésekhez igazodva a törvény kommentárját. Szokolay István ismét jelentkezett a törvény magyarázatával. A jogszabályt a novellával egységes szerkezetben közölte és az így megszerkesztett szöveghez fűzött megjegyzéseket. Könyve azonban a császári és királyi közjegyzői pátenshez írt kommentárjának színvonalát nem érte el. Blum Béla kommentárja a közjegyzői gyakorlat szempontjait figyelembe véve íródott. A jogszabály szövege és magyarázata mellett ismertette a vonatkozó bírósági gyakorlatot és az egyes rendelkezéseknél összehasonlított a nyugat-európai közjegyzői intézmények szabályozásával.⁷

A nagyobb igényű munkák mellett kisebb kiadványok is megjelentek szolgálva a közjegyzői intézmény fejlődését. Orosz Endre ügyvéd, később kunszentmártoni közjegyző, valamint Zöld Sándor adott ki iratmintatárat. Ezen iratgyűjtemények színvonala azonban nem érte el a korábban kiadott iratmintatárakét. Gaár Vilmos törvényszéki bírósági *Közjegyzői rendtartás* címen adta ki a közjegyzői törvényeket a vonatkozó gyakorlattal ellátva. Ugyancsak a közjegyzői jogszabályok és a gyakorlat gyűjteményét adta Móricz József *Közjegyzői ügyvitel* címén megjelent munkája. Ez utóbbi két könyv sem bír nagyobb jogirodalmi jelentőséggel, mivel a jogszabályok és a vonatkozó bírósági határozatok egybeszerkesztésén kívül nem tartalmaztak más alkotó jellegű munkát.⁸

Az 1896-ban megünnepelt millennium emlékére vármegyék, városok és szakmai testületek egyaránt megírták a saját (hely) történetüket. Így volt ez a magyar közjegyzőségnél is. A közjegyzői egyesület már 1894-ben pályázatot hirdetett a magyar közjegyzőség történetének megírására, beleértve a középkori közhitelesség intézményeit is, különösen a hiteleshelyi gyakorlat ismertetését. Erre a pályázatra azonban senki sem jelentkezett. Ezért a közjegyzői folyóirat 1895. 1. számában a pályázati hirdetés közzétételét újból megismételték. A közjegyzői egyesület 1896. szeptember 8.-i ünnepi ülésén bejelentették, hogy a pályázatra végül egy pályamunka érkezett. A 'Justitia est regnorum fundamentum' jellegű pályamunkát Érdujhelyi Menyhért zentai plébános nyújtotta be. Joggal vethető fel a kérdés, hogy egy délvidéki egyházi személy hogyan értesült a pályázatról, és hogy miért írt ebben a témában könyvet?

Érdujhelyi Menyhért korábbi nevén, Ellinger Menyhértként középiskolai osztálytársa volt Charmant Oszkárnak, a közjegyzők szellemi vezérének, a közjegyzői folyóirat

7 SZOKOLAY István: *Az új közjegyzői törvény. 1886. évi VII. törvénycikk. Kiegészítve az 1874. évi közjegyzői törvénynek érvényben hagyott §-aival és ellátva a közjegyzőségre vonatkozó curiai döntvényekkel és magyarázatokkal.* Budapest, Franklin Társulat, 1886.; BLUM Béla: *A közjegyzői törvények (1874:XXXV. tcz. és 1886:VII. tcz.) magyarázata kapcsolatban az örökösödési eljárásról szóló 1894:XVI.törvénycikk idevonatkozó intézkedéseivel.* Budapest, Grill Károly könyvkereskedése, 1896.

8 OROSZ Endre: *Közjegyzői Iratminta gyűjtemény.* Budapest, Franklin Társulat, 1902, 1904.; GAÁR Vilmos: *Közjegyzői rendtartás (1874:XXXV. t.-cz., 1880: LI. t-cz., 1886:VII. t.-cz.).* Budapest, Grill Károly, 1901.; MÓRICZ József: *Közjegyzői ügyvitel.* Kassa, „Felsőmagyarország” pol. napilap Kvny., 1912.

főszerkesztőjének. Korábbi munkái helytörténeti jellegűek voltak, így például megírta *Újvidék szabad királyi város történetét* és Katona József drámájának történeti háttéréről a *Péter és Bánk bán összeesküvése* című könyvét. Az 1890-es években szinte minden évben jelent meg könyve, amit az is magyaráz, hogy a zentai katolikus plébánia pénztárának hiányát a könyveiért kapott szerzői jogdíjból fizette vissza.

Érdujhelyi könyvét a bíráló bizottság csak átdolgozást követően fogadta el. A könyv szerkezetében és címében is tükröztetni kívánták, hogy nemcsak a középkori és a modern közjegyzőség, hanem a pristaldusok és a hiteleshelyek tevékenységét is bemutatta. Ezen kívül mellékletként okiratokról készült fotókat is kértek bemutatni. A mű végül a közjegyzői egyesület kiadásában ötszáz példányban, 1899-ben jelent meg. Erdujhelyi munkájának jelentőségét az adja, hogy elsőként foglalkozott monografikus jelleggel a középkori és az újkori közhitelességi szervekkel. Ugyanakkor kritikaként vethető fel, hogy a téma feldolgozása nem meríti ki a címben felvállalt tárgykört, valamint az újkori közjegyzőség történetét csak periférikusan, a törvény részleges ismertetése kapcsán dolgozta fel.⁹

Az előző századfordulón a polgári közjegyzőség az intézmény fennállásának 25. évfordulóját ünnepelte. Ebből az alkalomból születtek meg a kamaratörténeti művek, amelyek célja a kamara területén dolgozó közjegyzők részére egy történeti visszapillantás volt. E művek őstípusát Markó Sándor rozsnyói közjegyzőnek a Kassai Közjegyzői Kamara ülésén elmondott és kinyomtatott beszéde képezte. Ugyanígy Horváth Károly orosházi közjegyzőnek az Aradi Kir. Közjegyzői Kamara ünnepi ülésén megjelent történeti beszéde is megjelent nyomtatásban. Kamaratörténeti könyvként azonban Baditz Lajos kamarai elnöknek 1904-ben megjelent műve értékelhető. Baditz könyve azonban csak kis részben tekinthető kamaratörténetnek, mivel monográfiája nagyobb része a közjegyzői törvénnyel, az öröklési jog fejlődési tendenciáival, valamint a készülő polgári törvénykönyv egyes rendelkezéseivel és a telekkönyvi állapotokkal foglalkozik. A Szombathelyi Kir. Közjegyzői Kamara történetét taglaló rész legfontosabb megállapításait az összegyűjtött kamarai adatok elemzése teszi ki. A Debreceni Kir. Közjegyzői Kamara kapta meg a trianoni békeszerződés után a Kassai Közjegyzői Kamara illetékességi területéből a Magyarországon maradt részeket. Ezért a kamara kötelességének érezte, hogy megírassa a részben jogelőd kamara történetét. A feladatra Kovaliczky Elek sátoraljaújhelyi közjegyző vállalkozott, aki a kassai kamara utolsó elnöke volt. Az elkészült munka részletesen foglalkozott a kamarai igazgatással, a statisztikai forgalom alakulásával, valamint összeállította a kamara területén működő közjegyzők archontológiáját is. Így Kovaliczky műve a polgári korban készült legjobb kamaratörténeti műnek tekinthető.¹⁰

Kovaliczky Elek másik munkájában, a közjegyzői törvény reformjának lehetőségeit

9 ÉRDUJHELYI Menyhért: *A közjegyzőség és hiteles helyek története Magyarországon*. Budapest, Magyarországi Kir. Közjegyzők Országos Egyesülete – Pallas Nyomda, 1899.

10 BADITZ Lajos: *Huszonöt év a kir. közjegyzők és a Szombathelyi Közjegyzői Kamara életéből*. Budapest, Grill Károly kiadása, 1904., KOVALICZKY Elek: *A Kassai Kir. Közjegyzői Kamara története (1875-1918)*. Sátoraljaújhely, Zemplén Könyvnyomda és Lapkiadó Rt., 1925.

vizsgálta. A francia, valamint az osztrák, bajor, porosz és szász közjegyzői szabályozás konkrét szabályainak megvizsgálásával kereste a választ, hogy a törvény felülvizsgálata milyen keretek között képzelhető el. Arra a megállapításra jutott, hogy a jogállamban az állam omnipotenciáját, a közjegyzőknek az államtól való függőségét csökkenteni kell, mert csak így érhető el a közjegyzői hatalom függetlensége. Ennek megvalósítása szükségessé teszi a törvénynek a közjegyzők kinevezésére, a közjegyzői székhelyek számára, a közjegyzői díjszabásra, valamint a közjegyzői hatáskörökre vonatkozó rendelkezései módosítását.¹¹

Rupp Zsigmond a Kir. Közjegyzők Közlönye 1913–1917 közötti évfolyamaiban közölte a tervezett közjegyzőség történeti monográfiájának egyes fejezeteit. Sajnos a szerző halála miatt a mű torzóban maradt. Egykori közjegyzőhelyettese, Rónay Károly próbálta ezt a hiátust enyhíteni a közjegyzői intézmény történetének monográfiájával. Ez a mű azonban nem bizonyult időállónak, mivel a könyv inkább a kortárs szemtanú szubjektív értékeléseit tartalmazta, és ezért nem alapult forráskutatáson.¹²

Szécsi Ferenc korábbi cikkei, tanulmányait gyűjtötte össze Dolgozatok a közjegyzőség köréből című munkájában. A gyűjteményes műben helyet kaptak a közjegyzőség történetével kapcsolatos írások éppúgy, mint az ügyvédközjegyzőség bevezetése elleni harc jegyében írt vitairatok is. Könyvének jelentős gondolata volt, hogy felhívta a figyelmet a közjegyzői szakírók felelősségére. Véleménye szerint a közjegyzői hatáskörök bővítését a jogirodalmi munkákkal lehet megalapozni.¹³

Berzsenyi László keszthelyi közjegyző 1930-ban jelentette meg a közjegyzői törvények és a kapcsolódó rendeletek hatályos szövegével kapcsolatos munkáját, amely mű nem tekinthető kommentárnak, csupán a jogszabályok és egyes paragrafusokhoz kapcsolódó iratminták gyűjteménye. Ezzel együtt is kedvező recenziót kapott a könyv a közjegyzői folyóiratban, és a közölt iratminták miatt még az állami közjegyzőség időszakában is forgatták a könyvet.¹⁴

Barcza Ferenc az ügyvédség és a közjegyzőség viszonyát vizsgálta kis könyvében. Megállapította, hogy az ügyvédek létszámának felduzzadása, a „túlnépesedése” az oka annak, hogy az ügyvédek a közjegyzői intézményt támadták, és az ügyvédközjegyzőség elméletének elfogadtatásával az önálló közjegyzőség fennállását fenyegették. A megoldást a jogi egyetemi képzés, valamint az ügyvédi karban bevezetett létszám korlátozásban látta.¹⁵

11 KOVALICZKY Elek: *Adalékok a közjegyzői törvény reformjához*. Budapest, Franklin Társulat, 1911.

12 RUPP Zsigmond: A magyar közjegyzői intézmény (1874:XXXV. és 1886:VII. törvénycikkek) története. *Királyi Közjegyzők Közlönye*, 1913/3–1917/5–6.; RÓNAY Károly: *A magyar közjegyzőség megalkotása és fejlődése*. Budapest, Held János könyvnyomdája, 1932.

13 SZÉCSI Ferenc: *Dolgozatok a közjegyzőség köréből*. Budapest, Szerzői kiadás, 1910.

14 BERZSENYI László: *A kir. közjegyzőkről szóló 1874.XXXV. és az ennek módosítása és kiegészítése tárgyában hozott 1886. VII. törvénycikkek mai érvényükben*. Keszthely, Mérei Ny., 1930.

15 BARCZA Ferenc: *A közjegyzői és az ügyvédi hivatásról* (bölcseleti értekezés). Győr, Győri Hírlap Ny., 1931.

A polgári kor utolsó munkája már 1945 után jelent meg azzal a céllal, hogy a közjegyzői intézményt 'demokratizálja', és a Szovjetunió állami közjegyzői intézményének bemutatásával előkészítse a közjegyzőség államosítását.

Végigkísérve a közjegyzői intézményre vonatkozó szakirodalom kiadását a polgári korban, megállapítható, hogy egyet lehet érteni Wiener János megállapításával, miszerint hiányzott a külföldi közjegyzői rendtartások lefordítása, egy átfogó elméleti munka a közjegyzői hivatásról, valamint az egyes közjegyzői kamarák története.¹⁶ Ezeket a hiányokat azonban az intézmény megszakított fejlődése miatt csak a rendszerváltás után lehetett pótolni.

16 *A közjegyzői intézményről általában, különös tekintettel a Szovjet Unió közjegyzői intézményére.*, Budapest, M. Központi Híradó Ny., 1948., WIENER János: Néhány szó a magyar közjegyzői szakirodalomról. *Kir. Közjegyzők Közlönye*, 1935, 34(4).